

De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 8 December 1889. N°. 624.

Dit blad wordt verspreid des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden artikelen en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Amsterdam.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f. 1.20. Afzonderlijke nummers 40 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau in Amsterdam.

Van de verdienstelijkheid der goede werken.

ZONDAGSAFDEELING XXIV.

VI. (Slot.)

Ik ben de wijstok, en gij de ranken; die in mij blijft, en ik in hem, die draagt veel vrucht. Want zonder mij kunt gij niets doen. (Joh. 15:5)

„Looft” en „belooning” drukken niet zoo onjuist het verschil uit tusschen hetgeen Adam krachtens het Werkverbond zou hebben ontvangen, en hetgeen een kind van God thans ontvangt in het Genadeverbond. Looft gaat om verdienste naar recht. Looft moet men betalen, als de arbeid geleverd is. Maar in het geven van een „belooning” is men vrij. Die kan men geven of ook niet geven. Daar heeft niemand recht op. Die staat in iemands ongehoudene vrijheid. Zeer terecht heeft onze Catechismus dan ook in Vraag 63 en het antwoord niet van „looft”, maar van „belooning” gesproken, en ware het raadzaam, dat men dit in het Genadeverbond steeds deed.

Ook voor het leven heeft dit betekenissen. Almeer toch wint de schadelijke overtuiging veld, dat men alle „belooning” moet afschaffen, en vooral in onze onderwijzerswereld raakt men almeer den weg op, om elk denkbeeld van een prijs of belooning in de antiekeit te kasten weg te bergen. Nu is het zeer natuurlijk, dat men dien weg opging. Men redeneerde namelijk zóó: „Als ik een kind een prijs toezeg, dan gaat het werken, niet omdat het werken moet; niet uit plichtbeset; niet om zijn ouders; niet om Gods wil; maar om dien prijs. En in dien prijs weer niet om het boek zelf, maar om de eer die er in steekt; en dus eigenlijk om zijn eigen ik; uit zucht naar zelfverheffing en hoogheid. De deugd, zegt men dan, moet om zichzelf gezocht. Weg met alle aanmoediging en belooning! Wie op het standpunt van belooning nog staat, staat laag!” Kortom, men loopt de lijn al van het oude Stoïcisme, en terwijl men waant, den hoogmoed uit het kinderhart te bannen, merkt men niet, hoe men juist bezig is, een nog gevaarlijker soort hoogmoed, den geestelijken hoogmoed, te kweken.

Ook hierin komt de tegenstelling tusschen Christelijk en niet-Christelijk onderwijs weer zoo duidelijk uit. Een Christen-mensch wil niet wijzer dan zijn God wezen. En als hij nu in de Heilige Schrift ziet, hoe God Israël loft door het land „overvloeiende van melk en honig”, en in het Nieuwe Verbond de zijnen maar zijn hemel trekt door de schetsing van het Nieuw Jeruzalem, en door het toezeggen van allerlei „belooning”, ja, door het beloven van een „kroon”, dan besluit hij daaruit, dat het niet onzedelijk zijn kan, om een belooning of prijs uit te reiken; want dat zijn God het anders niet doen zou. Sterker nog, hij leest in de Heilige Schrift, dat Christus Jezus niet alleen „looft”, maar ook „belooning” heeft ontvangen en aangenomen. Zijn „looft” voor den arbeid zijner ziele, was hetgeen hij voor ons in onze plaats verwierf. Maar bovendien schonk de Vader hem nog een „belooning”, toen het toekwam aan wat Paulus aldus omschrijft: „Danom heeft hem God uitermate zeer verhoogd en heeft hem gegeven een naam boven allen naam, die genoemd wordt in den hemel of op de aarde.” En als deze Christus, die zelf zulk een belooning ontving en aannam, zich in de zeven briefjes der Openbaring tot de kerken in Klein-Azië richt, dan veruimt hij niet, om elk dezer kerken een rijke belooning voor te houden. „Die overwint, zal eten van den boom des levens, die in het midden van het paradijs Gods is; hij zal eten van het verborgen manna; hij zal een witten kleed ontvangen, waarin zijn eigen mystieke naam gegrift is; hij zal macht ontvangen over de heidenen; hij zal bekleed worden met witte kleederen; hij zal een pilaar worden in het huis zijns Gods; ja, hij zal met Christus zitten in zijn troon.” En van dit alles zegt de Christus, dat de zijnen dit van hem zullen ontvangen, gelijk hij het ontving van zijn Vader.

Hieruit blijkt dus voor den Christen, dat God de menselijke natuur op zulk een „belooning” heeft aangelegd; dat de aard van het zedelijke leven zulk een belooning niet slechts toelaat, maar eischt; en dat het niet is een Christelijk, maar een Heidendisch ideaal najagen, als men het uitreiken en aannemen van zulk een belooning als zelfkrachtig en min edel acht. Dat klinke dan zeer fraai en vroem, en toch gaat het lijnrecht tegen de Schrift in; en leidt er consequent toe, om te oordeelen, dat de

zedeleer van het Evangelie laag staat; dat Christus zijn belooning niet had moeten aannemen; en dat de wijze waarop hij de kerken van Klein-Azië loft, niet naardien eisch van het Heiligmis is.

Maar wat een Christen wel zal doen, dat is, ook hier „belooning” niet met „looft” verwarren. En dus te keer, en streng te keer gaan, elk denkbeeld, alsof een kind niet, ook afgezien van alle prijs en belooning, gehouden ware zijn plicht te doen. Wie een belooning tot loof voor verdienste verlangt, ja, die gaat tegen den eisch van alle hooger leven in en kweekt zelfkracht in steed van hooger leven.

Maar als „belooning” mag de prijs of het extra-geschenk uit het leven niet weg. Niet weg van de school, en niet weg uit het huisgezin, en niet weg uit het burgerlijk leven. Zelfs de thans zoo van alle kanten bestreden „loof” moge door het misbruik, dat er van gemaakt is, talle bestrijding hebben uitgelokt, maar rust in beginsel op een gezonde gedachte. Mits men, en daar komt het op aan, er maar nooit een recht aan laat ontleenen, en ze nooit als een opslag op het loon beschouwt. Dan toch gaat de „belooning” weer het karakter van een stilzwijgend bedongen „loof” dragen, en onttaart hierdoor. En hoe moeilijk het nu ook zij, om in dit alles de lijn zuiver te laten loopen, toch mag nooit toegegeven, dat het uit de wereld helpen van elke „belooning” een eisch der hooger zedelijkheid zou worden. Wie dat zegt, wil het beter dan de Heere in zijn Woord weten, en jaagt een zedelijk ideaal na, dat wortelt in geestelijke hooftardij, en waaraan juist daarom het kinderlijk karakter van het leven van Gods kinderen ontbreekt. Vergeet men maar nooit de scherpe lijn, die onze Catechismus trek met de woorden: „Belooning geschiedt niet naar verdienste, maar uit genade,” en hebbe men den moed, om door het onthouden van „belooning” zoo dikwijls men die noodig acht, het karakter van ongehoudeneheid, dat van elke „belooning” onafscheidelijk is, streng te handhaven. Iemand toch die zeggen zou: „Had ik geweten, dat ik geen belooning kreeg, dan had ik mij die inspanning niet getroost”, die werkt niet als een kind van God, maar s'ooft als een huurling.

Op dit punt nu gaat de Catechismus in de 64ste Vraag in, door te onderzoeken of deze leer geen zorgeloosheid en goddeloosheid menschen maakt; van welk onderzoek de uitkomst is: „Neen zij, want het is onmogelijk, dat zoo wie Christus door een waarachtig geloof is ingeplant, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid.”

Bilderdijk greep deze waarheid, toen hij in den eersten Bundel zijner *Kerkelijken zangen*, van den Vrijen wil zong:

Hij, hij alleen is vrij, die door zich zelf bepaald, Gewijgd, en bestemd, en zelfgevoerd is. Van nergens ingeveld, op alles uitgezwaaid. In 't meigmaest stoffen — zelfs zijn indruk heeft tekenen. Vermeer ge 't u. O Mensch? Gij vrij zijn in uw wil! Afhangende van 't heil, en voedselend aan u zelve. Met ziel en lijf gebouwd aan diegenen moederslijf. En macheloos om den grond uws aamslijps op te delven! O Ja, gij kunt niet — Ja, maar met uw God hereend. In God, en met dien God door Gods als God bewegen. Zoo daer u 't dierbaar pond der Vrijheid weer verleen. Wie andre Vrijheid reent, reent zelf het ziele en logen. Neen, stervend, neemt den band van Wet en Zeden aan. Of laet uw hart in 't juk van Heel en Wereld klinken. De Christen slechts is vrij, en streeft ter hemelblij. Zijn wil is, die 't gestern is aan 't hemels trans door blinken.

Dit nu is het, waar het op aankomt. Een volstrekt „vrijen wil” te hebben, is wat God alleen toekomt, en is voor elk schepsel volstrekt ondenkbaar. De mensch is een deel van het heil; in dat heil ingevoegd; in de beweging van dit machtig raderwerk mee bewogen; en zoolang dus het streven des menschen tegen den wil van zijn God ingaat, is hij onvrij, worstelt hij voor niets, en wordt hij onwillig toch meegeslingerd. En dan eerst is er van vrijheid voor den mensch weer sprake, als hij „met zijn God hereend” en „eenswillend” met zijn Schepper geworden, nu wil gelijk God wil dat het machtig raderwerk loopen zal, en dus niet langer tegenstreeft, maar meestreeft in het werken van zijn God.

Ziet men dit nu niet in, dan stelt men zich nog altoos voor, dat een mensch een op zichzelf staand wezen is, een oliedrop op de wateren, een geïsoleerd ras, daniend om een spil, die in zichzelf rust. En natuurlijk, zoolang men die dwaze voorstelling handhaaft, dan draagt men dit ongerijmd denkbeeld ook op den geloof over, en stelt het zich voor, alsof een kind van God, op even dezelfde wijze, een los op zichzelf staand wezen ware, dat geheel vrij magtig over zichzelf en zijn zedelijke krachten kon beschikken, en dus doen kon, wat hij wilde. En van dit valsche standpunt

uitgaande redeneert men dan aldus: „Dat kind van God is nu zeker van zijn zaligheid. Jezus heeft alles voor hem volbracht. Wat ter wereld zou dus dat kind van God nog kunnen bewegen, om het goede te doen en het kwade te haten, vooral zoo het hem inspanning en strijd en offerering kost. Zalig wordt hij toch! Waarom zou hij dan de moeite van dien strijd niet sparen, en niet eenvoudig zorgeloos weg, naar den lust zijns harten voortleven!” En is dit zoo, dan ziet ge immers hoe deze leer van de volkomen plaatsbepaalde voldoening die in Christus Jezus is, er noodzakelijk toe leidt, om iemand zorgeloos, en dus ook goddeloos te maken. Vooral zou ge dan ook nog de volharding der heiligen belijdt, en dus er bijvoegt, dat een eens bekeerd mensch, ook al viel hij in diepe zonde, toch nooit vervallen kan van zijn staat als kind van God, elieve, wat zou zulk een geloofweide dan nog van zonden afhouden? Veel eer zal hij met een vrije conscientie op het pad der zonde voortrollen!”

Romes kerk, die min of meer dit stel van de pelagiaansche vrije spil voor 's menschen vrijen wil verdedigt, heeft dit aan ons Calvinisten dan ook steeds voorgehouden; en de heele en halve Arminianen, die in onze dagen Roomsche leer op Protestantische kansen drijven, zeggen het op hun beurt evenzoo. Dan belijden ze de dusgenaamde „lijdelijkheid”; hebben op allerlei „lijden” dit en dat aan te merken; en trekken er de conclusie uit, dat de leer der „rechtvaardigmaking” veilig verzwegen kan worden, mits men de leer der „heiligmaking” maar op allerlei wijs op den voorgrond schuift. En zoo komt men dan tot Protestantische werkeilijkheid.

Wordt onzerzijds nu beweerd, dat deze leer nooit tot zorgeloosheid en goddeloosheid geleid heeft? In het minst niet. Zoo ge een medicijn, u door uw arts voorgeschreven, op verkeerde wijze gebruikt, kan het u doodelijk zijn. En zoo ook lag het in den aard der zaak, dat de leer der vrije genade, zoo ze in strijd met het voorschrift van den oppersten Medicijnmeester gebruikt werd, tot allerlei onheilgeheug moest leiden. Reeds in de dagen der apostelen deed ze dat, en Paulus kende ze uitnemend wel die riepen: „Laat ons zondigen, opdat de genade meerder worden!” Het Arminianisme is zoo oud als het Evangelie. Het is zijn donkere schaduw, die altoos het Evangelie verzelt. Lees den tweeden brief van Petrus, lees den brief van Judas, lees de brieven aan de Cretenzen in Klein-Azië maar, en ge hoort telkens en Judas en de apostelen er tegen opkomen, dat men toch dit schandelijke misbruik van de leer der „vrije genade” uit Gods kerk banne.

Natuurlijk, waar een onbekeerd en onvadergeboren mensch deze vrije genade niet indrinkt, maar als verguldsel op zijn borst laat schitteren, daar moet ze schadelijk werken, en de voorbeelden zijn lang niet zeldzaam, dat onbekeerde en onbekeerbare lieden deze heilige leer hebben aangegrepen, om onder vertoof van veel uitwendig vroomheid en vrome geleerdheid, te wilder en onbezorgd aan hun zondige hartstochten te kunnen botvieren. Zelfs geven we toe, dat er een bange prediking van vrije genade is, die den moed mist, om de Wet als het juiste spoor des levens ook aan Gods kinderen te prediken, en die op hoogst schuldige wijze weder zedelijk leven verzwakt. Dit alles echter raakt de zaak als zaak niet. Van een onbekeerde leert de Schrift nergens, dat hij grond heeft, om in Christus te roemen, en de schuldige predikers, die ziekelijke dwalingen in de kerk vleien, in steed van het volle Woord Gods te prediken, zal God straffen.

Doch komt men op de leer van vrije genade, gelijk de Schrift ons die voorhoudt, dan vervalt dit boze verwijt geheel. Nergens toch kent de Schrift een kind van God, dat als een eigen wezen los op zich zelf staat. Een kind van God is volgens de Schrift altoos een lid van het mystieke Lichaam van Christus. Nooit een losse plant op eigen wortel bloeiend, maar altoos een tak of twijf of rank aan den stam, die op den wortel Davids in Christus Jezus tiert. De Schrift kent geen zedelijk leven dat op eigen spil draait, noch een spil die in de lucht hangt, maar altoos leert ze ons, dat de spil van ons zedelijk leven in Christus ligt, en door hem wordt bewogen. Hierna vervalt dus de mogelijkheid, dat een kind van God aldus goddelooselijk redeneeren, en ten gevolge der redeneering, ook zoo goddeloos handelen zou. Niet alsof zoo goddeloos redeneering aan Gods kind niet wel zou worden ingeblazen. Och, Satan

blaast ons allerlei leelijke stukken in. Maar als Satan macht over Gods kinderen heeft, Christus nog veel meer. En als de Satan hun booze dingen inblaast, dan blaast Jezus hun met nog veel sterker kracht betere dingen in, die met de zaligheid gevoegd zijn. En waar ons boos hart toch voortging met zoo zondige redeneering te koesteren, daar zou uit zulk een redeneering nog volstrekt geen goddeloos daad volgen; want of we zus of zoo zullen handelen hangt volstrekt niet enkel af van onze redeneering, maar in veel sterker zin zelfs van de innerlijke aandrif die ons prikkelt en van den geest in ons.

Ons zedelijk leven heeft dus tweeërlei: het heeft een leven in den tak en een leven in den wortel, en die wortel is Christus. En gelijk nu bij een plant, uit den wortel het sap opstijgt en in de twijgen iadringt en ze tieren doet, zoo ook is het bij Gods kind. Ook zijn zedelijk leven begint niet in de takken en twijgen van zijn eigen overlegging en neiging, maar komt uit den wortel op. Niet die takken beheerschen den wortel, maar die wortel beheerscht de takken. En alzo ook het, dat het werk Gods in zijn kind doorgaat.

„We zijn één plante met Christus geworden”, en op grond daarvan leert onze Catechismus, dat een kind van God, dat is een mensch, die Christus werkelijk is ingeplant, niet met dorretakken kan blijven, want dat het levenssap uit den wortel met noodzakelijkheid blad en bloem aan de twijgen doet uitbotten.

Toch is hiermee nog niet genoeg gezegd. Men mag het toch ook weer niet zoo voorstellen, als stond het zedelijk leven van Gods kind met het leven van een plant gelijk. Een plant is een schepsel Gods zonder redelijk of zedelijk besef. Hier heerscht slechts natuurwag. En zoo gaat het bij Gods kind niet toe.

Daarom spreekt de Catechismus zeer terecht van het Christus ingeplant zijn „door een waarachtig geloof”, waarmee hier ter plaatse zeer stellig bedoeld is, niet het geloofsvermogen, maar het daadwerkelijk geloof; overmits het geloofsvermogen op zichzelf nog niet tot dankbaarheid werkt. Zoolang dus de kiem der wedergeboorte nog in ons sluimert, groeien de wilde takken nog onbesnoeid over de heilige kiem heen, en is er van een roemen in Christus nog geen sprake. Maar dreef het leven der wedergeboorte tot bekeering uit, en is dieningevolge het echte, het waarachtige geloof in ons bewustzijn opgewaakt en de bezieling onzes levens geworden, dan prikkelt het besef van dankbaarheid voor Gods onuitspreklijke gave, en perst het levenssap uit den wijstok in de rank.

Vandaar dat Christus tweeërlei bewering aan zijn verlostten doet ondergaan. Van binnen uit werkt hij op zijn verlostten door zijn *Heiligen Geest*, en van buiten werkt hij op hun bewustzijn door den *Dienst des Woords*. Het levenssap ritselt door de vezelen van de rank, en door het vermaan des Woords bewerkt de Christus u uitwendig. Deze twee nu gaan altoos gepaard. Niet alleen de prediking des Woords, zonder de innerlijke werking van den Heiligen Geest; want dan komt er niets. En ook niet de innerlijke werking van den Heiligen Geest, zonder de klaarheid van het Woord; want dan versinkt ge in mystieke wiegelingen des gevoels. Neen, beide heeft de Heere saamgevoegd, en gij zult ze niet scheiden. Ge hebt een inwendig leven in uw ziel en een uitwendig leven door uw bewustzijn, en die twee worden gelijktijdig bewerkt. De Geest werkt van binnen in uw ziel, het Woord van buiten op uw bewustzijn. En beide passen op elkander, sluiten zich aan elkander aan. De tanden van het éne rad grijpen in de tanden van het andere rad.

En nu gaat dit niet zoo toe, dat de Christus door die beide machten Gods kind voor elke vlek bewaart. Integendeel, soms is het noodig dat hij door vallen zijn hoogheid verliesse; weer teruggebracht worde naar ootmoed en teederen zin; en door te struikelen veerkracht ontvang om te beter den Rotsteen te bestijgen.

Dat zien we zelfs bij de apostelen. Ook in hun leven is er struikeling en val, als doorgaang naar hooger heerlijkheid en steeds rijker genade.

Doch daar handelt de Catechismus hier niet over. Dat hoort bij de volharding der heiligen. Wat de Catechismus hier bespreekt is de bedenking, dat een kind van God, steunende op het volbrachte werk van Christus, nu stelselmatig in de zonde zou gaan leven, gelijk de Antinomian het doet.

En daartegen nu staat de heerlijke be-

lijdenis, dat een kind van God een rank in den Wijstok is, en dat het niet aan de rank staat, om het levenssap dat uit den Wijstok opklimt, te stuiten.

Een lid van het Lichaam kan niet den stroom van het bloed keeren, maar wordt door de levenswarmte van dien stroom telkens zelf warm.

Doch juist daarom moet er dan ook zoo ernstig op aangedrongen, dat de Dienst des Woords toch krachtig doorga. Want hier heeft de Semipelagianen volkomen gelijk in, zoo de dienst des Woords het laat bij de aanzegging, dat het in Christus alles voor ons volbracht is, en niet zeer beslist het juiste spoor des levens aanwijst waarin Gods kind als nu wandelen zal; zoo met andere woorden, de bestraffing en de waarschuwing en het vermaan uitblijft, — dan ontbreekt er iets, dat God naar zijn Woord gewild heeft dat er zijn zou. En dan behaagt men door zulk een prediking, ja, den heiligen zondaar, maar Gods echte kinderen bedroeven zich. Want zij hebben Psalm 119 niet voor niet gelezen; en kunnen er geen vrede mee hebben, als er op den kansel een toon des gejubels over alles vernomen wordt, maar als er geen roem en prijs en lof is voor de onnaspeurlijke schoonheid van Gods heilige Wet.

KUPFER.

„De banden zijner zonde.”

Den goddeloosheid zullen zijne ongerechtigheden vangen, en met de banden zijner zonde zal hij vastgehouden worden. Spr. 5:22.

Over de heillooze macht der zonde wordt gemeenlijk veel te klein gedacht. Neen, het is niet zoo, dat het aan u zou staan, om u slechts zóóver in de zonde te steken, als ge zelf verkiest en slechts zóóveel aan de zonde toe te geven, als u goed dacht.

Wie ontvangen heeft, moet baren! En hoor nu wat de heilige apostel Jacobus van de zonde zegt: „De heiligmaking ontvangen hebbende, waart de zonde, en de zonde volbrengende zijnde waart den dood.”

Denweg keert de Heere op den Sinaï zich zoo rechtstreeks tegen uw „begeerten”, en eindigt zijn heilige Wet met u dat begeeren zelf als een diepe zonde, op straffe des doods, te verbieden.

Ge moogt niet begeeren. Reeds dat begeeren staat gelijk met het doen van de zonde. „Zoo wie een vrouw ook maar aanziet, om haar te begeeren, die heeft alreede overspel met haar in zijn hart gedaan!” En nu, hebt ge dat „begeeren” in uw macht? Voelt ge het niet bij u opkomen, eer ge er op verdacht zijt? En is, eer gij u opmaakt, om die begeerte te bestrijden, de overtreding van het Tiende gebod niet reeds voldaan?

En zeg nu niet, dat wel het *vergeven* aan een zondige begeerte, maar niet op zichzelf elk begeeren is verboden, want God zelf heeft het van Horeb met eigen stem anders gezegd, en zonder inkomende genade is het weerstand bieden aan het boos begeeren van uw hart u onmogelijk.

Zoolas een fontein opwelt, zoo wel het valsche begeeren in uw inwendigen mensch op. En daarom heeft onze Blijdenis die springader onzer zonde zoo terecht „een onafgeleide fontein” genoemd.

Reeds in dat eerste opkomen, dringt dus de zonde met zulk een schuldige macht op u aan. De zonde wacht niet tot gij haar opzoekt, maar wacht u op en dient zich bij u aan en dringt zich bij u in. Ze is als een kleefstof, die, dan zelfs als ge haar wegvaaft, aan uw vingers blijft zitten. En alles spant daartoe saam. De éne zonde spreekt altoos de andere voor. Eer de éne geheel binnen is, houdt zij de deur op de reet, om voor de andere het binnenkomen gemakkelijker te maken. En staat ge bekend, als van een teedere conscientie, o, dan weet de zonde zich zoo steunig aan te kleeden, zich in zoo onnoozel gewaag te steken, en soms zelfs een zoo schijnvrome gestalte aan te nemen, dat ge heusch wanen zoudt met uw goeden engel te doen te hebben, en dat het toch een bode van Satan is, zich voordoe als een engel des lichts.

Op die wijs is heel ons leven omhangen met een zondigen nevel, is heel ons aanzijn omwoven met een zondig net. Rein is niets; iets heiligs voor Gods oog is nooit in menschen gezien. En als weer een dag om is, en ge u geen bepaalde ernstige overtrekking te binnen brengt, slaapt ge vaak in, zonder er ook maar iets van te vermoeden, hoe toch heel uw leven ook dien lieven langen dag, eigenlijk één stille, ongemerkte aaneenschakeling van allerlei kleine onliefheden, u ontgaane verzamelen en stille, bedekte zondities geweest is. Tot er dan morgen of overmorgen weer een booze zwerd doorbreekt; ge voelt het nu dat ge nu heusch, erg voor uw God gezondigd hebt; en dan zegt soms een stil fluisieren der conscientie u, hoe dat erge zondige toch eigenlijk slechts de mitbaring was van wat in stilte al die vorige dagen bij u had gebroed.